

Тилларнинг ривожланиши ва амал қилиши муаммолари бутун жаҳонга ҳам, ҳар биримизга ҳам тааллуқлидир. «Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси»нинг тиллар тўғрисидаги қонуни» лойиҳаси қишлоққа сазовор бўлганлиги табиий. Шу ҳужжат эълон қилинганлигининг ўзи — унинг айрим қондаларига берилган баҳодан қатъи назар — жуда катта роль ўйнади, деса бўлади. Биз чинакам умумхалқ қонуни ижодкорлигининг шохиди бўлдики — республиканинг ҳамма жойларидан минг-миглаб фикр-мулоҳазалар келиб турибди.

Хатлар, йиғилишлардаги нутқлар, республика газета ва журналларидан тортиб кўп тиражли газеталаргача бўлган матбуотдаги фикр ва мулоҳазаларнинг ҳаммасини кўриб чиқиш, ўрганиш, таққослаш лозим. Шу мақсадда Ўзбекистон ССР Олий Советининг доимий комитетлари — қонуни лойиҳалари тайёрлаш, миллиятлараро муносабат ва байналмилал тарбия масалалари, халқ таълими ва маданият комитетлари ишчи гуруҳлари тузишга қарор қилдилар.

Бу ишга республика «илмий марказларининг, жамоат ташкилотларининг, ижодий союزلарнинг вакиллари жалб қилинди. Ишчи гуруҳдада Ўзбекистон ССР Фанлар академияси тил ва адабиёт институтининг директори Бахтиёр Назаров бош бўлди, гуруҳда составида Тошкент олий партия мактаби тиллар кафедрасининг раҳбари Ильяс Асфандиёров, ёзувчи Евгений Березиков, шoir Ўзбекистон Болалар фондига раиси Эркин Воҳидов, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси тил ва адабиёт институтининг етакчи илмий ходими Нисель Владимировна, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ахборот бўлимининг мудири Виктор Егоров, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси тил ва адабиёт институтининг бўлим мудири Сергей Зинин, «Кибернетика» илмий-ишлаб чица-

риш бирлашмасининг директори Восток Коублов, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси фалсафа ва ҳуқуқ институтининг катта илмий ходими Бахтиёр Каримов, шoir Мирза Кейжабоев, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси кўзбасмалар институтининг директори Азиз Каюмов, ТошДУ ўзбек филологияси факультетининг декани Иристойлов Кўчиртоев, Тошкент педагогика институтини кафедра-ларининг мудири Айдер Мамедов, ва Низомидин Махмудов, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси секретари Муҳаммад Солиҳ, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Қорақалпоғистон филиали тарих, тил ва адабиёт институтининг директори Дўстжон Носиров, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси экономика институтини секторининг мудири Пулат Носиров, ёзувчи Темир Пулатов, республика рус тили ва адабиёт педагогика институтини кафедра-ларининг мудири Албек Рустамов, ТошДУ кафедра-ларининг мудири Давлатбек Саъдуллаев ва Гайбулла Саломов, Ўзбекистон ЛКЖМ Марказий Комитети идеология бўлимининг мудири Акмал Саидов, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети секторининг мудири Солиқ Сафоев, ТошДУ ҳуқуқшунослик факультети кафедрасининг мудири Шавкат Ўразаев, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси тил ва адабиёт институтини директорининг ўринбосари Азиз Хожиёв, ТошДУ филология факультетининг профессори Озод Шарафиддинов, Самарқанд университетининг профессори Нуриддин Шукров, Тошкент шаҳар гўдаклар уйининг бош врач Людмила Тян бор.

Гуруҳ билан яна бир қанча мутахассислар ҳамкорлик қилмоқдалар.

ЎзТАГ мухбирининг илтимосига бinoан филология фанлари доктори Б. Назаров ва филология фанлари номзоди С. Зинин комиссия ишнинг дастлабки натижалари ҳақида гапириб бердилар.

ладиган тил» деб аталган 17-модданинг мазмунини ҳусусида мулоҳазаларнинг 0,1 процентидан ҳам камроғида фикр юритилган.

Ўзбекистон ССР билан Қорақалпоғистон АССРнинг тилларини ривожлантириш ва улардан фойдаланиш соҳасидаги ваколатлари тааллуқли бўлган 4, 5, 6-моддаларнинг мазмунини ҳусусида ҳам камдан-кам мулоҳаза айтилди. Ўзбекистон ССР Фанлар академияси фалсафа ва ҳуқуқ институтининг фикрича, бу моддаларни автоном республикага ўз территориясидаги тилларнинг мақоми тўғрисидаги масалани ўзи ҳал этиш ҳуқуқини бериш тўғрисидаги битта моддага қўйиш мумкин.

Лойиҳанинг қолган моддалари мазмунини қизғин мунозаралар сабаб бўлди. Баъзан бир-бирига зид фикрлар айтилмоқда. «Ўқинишда тил ташлаш эркинлиги» деб аталган 23-модда ҳусусида 72426 та мулоҳаза ва тақлиф айтилди. Бу ўринда Ўзбекистон тилига давлат тили мақоми берилиши ўқиниш тилини ташлашнинг чеклашга олиб боради, деган асосиз фикр оқибатида келиб чиққан ҳавотирланиш сезилиб турибди. Кўпгина митинглар, йиғилишларда, хатларда бу моддани қўйишда таҳрирда баён этиш тақлиф қилинмоқда: «Ўзбекистон ССР территориясидаги мактабгача тарбия болалар муассасаларида, мактабларда, олий ва ўрта махсус ўқув юрталарида Ўзбекистон тили албатта ўрганиладу».

Ўзбеклардан бошқа аҳолининг кўпчилиги республикада, аynиқса халқ таълими системасида Ўзбек тилини мажбурий ўрганиш тўғрисидаги масала ҳусусида эътироз билдирмапти. Рус тилида сўзлашувчи аҳолининг иккинчи тил сифатида Ўзбек тилини ўрганиш методикасини яхшилаш ҳақида кўпроқ гапирилмоқда. Ўтган

ли мақомининг берилиши бу аъёналарга халал етказмайди, ҳамма мактабларда ва олий ўқув юрталарида Ўзбек тилини ўрганиш эса республика аҳолисининг миллиятлараро алоқаларини кўп жиҳатдан оsonлаштиради. Мана шуларнинг ҳаммаси КПССнинг «Партиянинг ҳозирги шартлардаги миллий сийасати» тўғрисидаги ҳужжатларда ҳам ўз ифодасини топти. Шу платформада: республикаларда «тилларнинг тенг ҳуқуқлиги ва таълим олиш тилини эркин танлаш ҳуқуқини сўзсиз сақлаб қоллиниши керак», деб ёзиб қўйилган.

Шу муносабат билан «Тил ўрганиш учун шартно яратиш» деган 16-модданинг мазмунини ҳусусида ҳам кўпгина мулоҳазалар айтилди. Мактаб таълими системасида она тилини, чет тилини ва бошқа тилларни ўрганишнинг қарор топган тажрибаси кўп қилишларга ёқмапти. Аммо хатларда ҳамма жойда Ўзбек тилини ўрганиш шартининг таъминлашга кўпроқ эътибор қаратилган.

Тошкент, Самарқанд об-ластларининг ишчи ва қол-хозиқлари бу моддага қўйиладиган сўзларни қўйишнинг тақлиф қилинмоқдалар: «Меҳнат коллективларининг ходимлари ўзларига бериб қўйилган имкониятлардан ўзла-тў-нис фойдаланиб, туф миллат тилини хизмат вази-фаларини бажариш учун етар-ли даражада ўрганишга мажбурдирлар». Лойиҳанинг шу моддаси ҳусусида фикр билдирган кишиларнинг ўч-дан икки қисми бу фикрга қўйилмоқда.

Расмий ёзишма тилини (14-модда) муҳокама қилиш чоғида ўз мулоҳазаларини юрбошларнинг 99 процентини Ўзбекистондаги ҳамма рас-мий амалий ёзишмалар Ўз-бек тилида олиб борилиши керак, деган фикрни яқил-лик билан билдирди. Улар

га даҳадор бўлган қонуни лойиҳасининг иккинчи боби ҳусусида анчагина мулоҳа-залар айтилмоқда. Бу ўрин-да давлат тили афзал қўри-лмоқда.

Келесда бўлган йиғилиш-да қўйиладиган тақлиф қабул қилинди. Гражданиларнинг аризалари ва шикоятлари фақат Ўзбек тилида ёзилиши керак, ана шу тилини бил-майдиганлар учун ушбу аризалар ва шикоятлар рас-мий ҳужжатини берган киши ҳисобига таржима қилиниши керак. Муассасаларга давлат тилида муурожаат қилинган-да ҳам шунга ўхшаш йўл-тутиш мўжжалланмоқда, ма-бодо мажбурий муассасада би-рон бир сабабга қўра дав-лат тилидан асосий тил си-фатида фойдаланилмаётган бўлса, жавоб албатта давлат тилида бўлиши лозим, деб аниқлаб қўйилди.

Гражданиларнинг тақлиф-лари, аризалар ва шикоятлар билан муурожаат қилишда дав-лат тиллардан фойдалани-шида таркиб топган прак-тика ҳозир кўпчилик яхши билиди, чоғи (7-модда), шунинг учун ҳам бу ҳолларда она тилидан ҳам фойдала-ниш мумкин дейилмоқда. Хатларда муассасаларнинг ходимлари Ўзбек ва рус ти-ларини албатта билишлари керак деган тақлиф баён этилган.

«Гражданилар хизмат кў-рсатиш соҳаси ходимларига муурожаат қиладиган тил» моддаси тўғрисида ҳам тур-ли фикрлар айтилмоқда. Шулардан қўйиладиганларни қайд этиб ўтиш мумкин: — хизмат кўрсатиш соҳа-си ходимлари давлат тили-ни билишлари шарт.

— республика территория-сидаги хизмат кўрсатиш соҳа-си ходимлари давлат тили-ни билишлари шарт, зарур бўлиб қолган ҳолларда эса хизмат вазибаларини ўта-ши имкон берадиган даража-

ғида ҳам юқоридаги таъ-риш фикрлар айтилмоқда. Аксарият кишиларнинг фик-рича, барча қонулар фақат Ўзбек тилида қабул қилини-ши лозим. Ўзбекистонда гу-ж бўлиб яшайдиган, Ўзбек бўлмаган аҳолининг сўзла-рига қўра ана шу ҳужжат-лар бошқа тилларга таржи-ма қилиниши мумкин.

Умумиттифкор органлари ва ҳорижий давлатлар би-лан муомала тилини белги-лашда ҳам Ўзбек тилининг нуфузи кучайтирилиши ке-рак (11-модда). Ҳар бир расмий ҳужжат матнини Ўз-бек тилида ёзиш, аynи вақт-да рус ёки ҳорижий тиллар-даги нусхаларини тайёрлаш тақлиф этилмоқда.

«Эски Ўзбек ёзуви тўғри-сидаги» 24-модда муноса-ба ти билан мажбурий модда-ни амалга оширишнинг кон-крет тадбирлари айтилди. Ма-жбурий ёзувни Ўзбек тили-да олиб бориладиган уму-м-таълим мактабларида, бар-ча гуманитар факультетлар-да, педагогика билим юр-таларида ўрганишга киришиш тақлиф этилмоқда: мактаб-да эски Ўзбек ёзувини 2-синф-дан (ҳафтасига 1-2 соат) ўр-ганишга киришиш, катта ёш-даги аҳоли учун эса махсус тўғараклар, курслар очиб-керас. Эски Ўзбек ёзувида ҳафтада бир марта чиқа-диган «Шарқ тоғи» газетаси-ни нашр этиш, бошқа Ўзбек газеталари саҳифаларида ана шу ёзувда материаллар эълон қилиш учун эса са-ҳифалар ажратилиши лозим.

Хат муаллифларининг 99 процентига яқини ана шу шартларни қонуни йўли би-лан муостаҳкамлаб қўйиш лозим, деб ҳисобламоқда. Бу эса 2000 йилгача Ўзбек ти-лини эски Ўзбек ёзувига ўт-казишга имкон берган бўлур-эди.

«Тилларни ўрганишнинг мажбурийлиги» ҳусусидаги 26-модда мазмунини ҳам кўп-

ҳис-ҳаяжон билан ёзилган хатлар кўпроқ келган эди. Айрим кишилар лойиҳани узи-кесил тасдиқлаган, деб ўйладилар. Эълон қи-лингдан лойиҳада кўпгина ҳал бўлмаган масалалар бор, албатта. Лекин унн эълон қилинган муддао шунки, умумий куч-гайратлар би-лан, республика аҳолиси барча қатламларининг ма-фратларини ҳисобга олиб, турли миллатларнинг ҳуқуқ-ларини камситмай, улар тилларининг эркин ривожла-нишига қафолат бериб, Ўз-бекистонда тилларнинг риво-жига имкон берадиган плат-формани ишлаб чиқиш ке-рак.

Равшани, илгариги вақт-ларда оғиз очилмаган кўп-гина масалалар ҳозир бир хил ҳал этилиши мумкин эмас, аммо фикрларнинг хилма-хиллиги миллий мухолиф-ликка олиб келмаслигини ло-зим.

Ўзбек тилига давлат ма-қоми бериш тарафдорлари орасида республикада фақат Ўзбек тилини қарор топи-риши қаттиққўллик билан талаб қилиётган кишилар бор. Шу мақсадда бошқа миллатларга мансуб бўлган аҳоли давлат тилини ўр-ганиш учун қисқа муддат бир йилдан уш йилгача вақт ажратиб тақлиф этилмоқда, холбуки, ҳали бирон-бир жойда тилларни мажбурий ўргатиш ижобий натижа бермаган.

Давлат тилини ўрганиш учун икитимий ахтиёжия-мудда келтиришга барча куч-гайратни сарфлаш керак. Тилларни билиш одамларни одаватлаб қилиди, тил ория-ти турли миллатларга мансуб бўлган кишиларни яхшироқ билиб олиш мумкин, деб ҳисоблаётган кишилар ҳақ-қилидирлар.

Давлат тилининг қабул қилиниши бошқа тиллар, аynиқса давлат тилининг ҳу-қуқларини камситида, деб ҳисоблаётган рус тилида сўзлашадиган аҳоли бир қисмининг фикри ҳам асо-си-дир. Мамлакат миллат-лараро муомала тили бу-дан буён ҳам республикада-ти тил муомаласи системаси-да муносиб ўрин эгаллайди. Бу ўринда назарий асослар-га ҳолати йўқ, ҳаётнинг ўзи бу ҳудуднинг тўғрилигини тасдиқлаб турибди. Тил му-носабатларида ҳам ўзаро ҳурмат тўғрисида, қўллаб-қувватлаш ва дўстона муно-сабатларини қарор топтириш керак. Тил — халқнинг қал-бидир, шунинг учун ҳам бир ладзалик фойдани ўйла-масдан тилга иззат-иқром ва эҳтиром билан муноса-батда бўлиш лозим.

Эълон қилинган қонуни лойиҳасининг кўп моддалари батафсил шарҳларга муҳ-тож-дир. Афсуски, ана шу му-ҳим ҳужжат муҳокамаси-нинг дастлабки босқичида шундан қилинмади. Бундай шарҳ келмаганда зарур бў-лади. Ҳозирнинг ўзидек бу ишга киришиш керак.

Лойиҳа муҳокамаси чоғи-да унн амалга ошириш му-ддатларининг ноқилиқлик кес-кин таъқид қилинмоқда. Ўз-бекистон ССР Министрлар Советидаги махсус гуруҳа ҳозир шу муддатларни бел-гилаш устида иш олиб бор-моқда. Умуман қонуни ва унинг айрим моддаларини амалга оширишнинг тақлиф этилаётган муддатларини ҳам умумхалқ муҳокамаси-га қўйиш ўринли бўлур эди.

Сўнги бир мулоҳаза. Ай-тилган тақлифлар қонуни ма-тинини узи-кесил тайёрлашда ҳисобга олинмайдиган, деб гу-монсирар ҳам гоҳо кўзга-чанилмоқда. Қонуни тас-диқлаш — Ўзбекистон ССР Олий Советининг ишидир. Ишчи комиссиясининг вази-фаси эса барча тақлифлар-ни ўғуллаштириш ва унн раҳбар муассасаларга ет-казиб беришдир.

Эҳтимом, Ўзбекистон ССР Олий Совети узи-кесил тасдиқлашдан илгари лойи-ҳанинг аниқланган нусха-сини ялли муҳокама учун эълон қилиш ўринли бўлар.

Б. НАЗАРОВ,
филология фанлари док-тори.
С. ЗИНИН,
филология фанлари ном-зоди.

«ЎЗБЕКИСТОН ССРнинг тиллар тўғрисидаги қонуни» лойиҳаси ва республика жамоатчилигининг фикри

1989 йил 18 июнь кунин матбуотда эълон қилинган «Ўзбекистон ССРнинг тиллар тўғрисидаги қонуни» лойиҳаси зўр эътиборни ўзига тортибди. Бу ҳужжатни муҳо-кама қилишда аҳоли фаол иштирок этганлигининг ўзи миллий ўзгичлигини аниқла-шганлигидан, гражданилик тўғриси ошганлигидан, демо-кратия ва ошкоралик жара-ёни кучайганидан далолат беради.

Мажбурий ҳужжатни муҳо-кама қилиш жараёнида ай-тилган кўпдан-кўп фикр ва мулоҳазаларга қараганда, ёш, маълумот, социял ҳолат жиҳатидан ҳеч қандай чек-лашлар бўлмади. Академик-лар ва студентлар, уруш ва меҳнат ветеранлари, дала меҳнатчилари ва саноат кор-хоналарининг ишчилари Ўз-бекистонда тилларнинг ри-вожланишига оид кўпгина масалалар ҳусусидаги ўз му-лоҳазаларини айтидлар.

Айтилган ҳар бир фикр ва мулоҳазани ўзис қабул қи-лаверилишини сўзлаб йўқ. Бу фикр-мулоҳазаларнинг баъ-зилари мамлакатдаги мил-латлараро муносабатларга, жумладан меҳнат тар-зда тил соҳасиданги муно-сабатларга ҳам берилган субъектив баҳоларга таян-ган, баъзан эса ҳис-ҳаяжон сабабли пала-парши ва но-хотисона ҳулосалар чиқа-рилган. Бироқ энг муҳи-ми шунки, кўпдан-кўп ама-лий, фойдали тақлифлар, мулоҳазалар ўртага ташлан-ди.

Ишчи комиссия жуда кўп материалларни кўриб чиқиб умумлаштирди. Лойиҳа эълон қилинган кундан бош-лаб республика гражданилар-дан, ташкилотлари, корхона-лари, муассасалари, минис-трликлари ва идораларидан тўрт ярим мингтадан кўпроқ хат олинди. Уларни 151 минг киши имзолаган.

Газеталарнинг саҳифала-рида, радио ва телевидение орқали сўзланган нутқлар-да қонуни лойиҳасининг мод-далари ҳусусида айтилган жамикни истаклар, тақлиф-лар ва танқидий мулоҳаза-лар синчиқлаб таҳлил этил-ди. Меҳнат коллективлари-нинг митинглари, йиғилиш-ларида айтилган тақлифлар ҳам инобатга олинди. Ҳам-маси бўлиб қонуни лойиҳаси-нинг умумий позицияларини юзасидан ва ундаги 39 та модданинг ҳар бири мазмунини тўғрисидаги 225 мингта му-лоҳаза таҳлил қилинди.

Бир қанча хатларда тил тўғрисидаги қонуни лойиҳа-сини тайёрлаган комиссия-нинг ишига баҳо берилган — бу хатларда амалий тақ-лифлар билан бирга танқид-дий фикрлар ҳам билдирил-

ган. Шуларнинг ҳаммаси эътиборга олинди. Ўзбекистонда тилларни ривожлантиришнинг умумий масалалари ҳусусидаги баъ-зи фикрларда тақлиф этил-ган қонуни лойиҳаси доира-сидан четга чиқилган. Баъ-

зи кишиларга «тил» ибора-сининг мазмунини равшан эмасдек тушулди, баъзилар Ўзбек тилини билганлиги учун моддий ва маънавий рағбат-лантириш имконияти тўғри-сидаги масалани ўртага қўй-ди, яна баъзилар ҳарбий хизматни ўташ муносабати билан тил муаммолари қан-дай бўлади, деб қизикди. Ижтимоий-сийсий иборалар-ни дарҳол ўзгартириш, маса-лан, «Интернационал» сў-зига «байназмилал», «ста-тус» ўрнига «мақом» сўзини ишлатиш каби талаблар ҳам учрамоқда ва ҳоказо.

Айрим хат ва тақлифлар-да қонуни лойиҳасининг но-мига салбий муносабат бил-дирилмоқда. Асосан лойиҳа битта қонуни доирасида Ўз-бекистондаги барча миллий тилларнинг манфаатларини ҳал қилишга ҳаракат қилин-ганлиги учун танқид қилин-моқда. Шу муносабат билан бўлган қонунининг қўйиладиган номи тақлиф қилинди: «Ўзбекистон ССРнинг тил тўғрисидаги қонуни» (0,2 процент), «Ўзбекистон ССР территориясида тилларнинг амал қилиши тўғрисидаги қонуни» (0,3 процент), «Ўз-бекистон ССРнинг Ўзбек ти-ли ва ёзуви тўғрисидаги қо-нуни» (0,04 процент) ва ҳо-казо. Бироқ мутлоқ кўпчи-лик (99,2 процент) қонуни ло-йиҳасининг номини қўйиладиган тақлиф этмоқда: «Ўз-бекистон ССРнинг давлат тили тўғрисидаги қонуни» ёки «Ўзбекистон ССРнинг Ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш тўғриси-даги қонуни».

Тақдим этилган материал-ларга қараганда, республика территориясида икки ва ун-дан кўпроқ тилини давлат тиллари деб белгилаш тўғ-рисидаги тақлиф кенг миқ-дсда қўллаб-қувватланмапти. Ўзбек ва рус тилларига дав-лат тиллари мақоми бери-

лларда бошқа тили сифати-да мамлакатимизда ўзининг эмасдек икки тилилигини таъмин-лаган, шу сабабли бу ҳуқуқ-нинг республика қонунида муостаҳкамлаш мақсадида му-вофиқ эмас. Рус тили рес-публикалардан, давлатлар-аро тил, шунингдек миллат-лараро алоқанинг аъёнана-вий воситаси деб ҳисоблан-моғи керак.

Республика территория-сида бошқа миллий тиллар-га давлат мақоми бериш тўғрисидаги масала ҳам қў-йилмаётгани йўқ, чунки бу тилларнинг эркин ривожла-ниш қафолатлари СССР Конституциясида муостаҳ-камлаб қўйилган (36-модда). Тақлифларнинг жуда оз қис-ми Ўзбек тилига давлат ма-қоми бермаслик тўғрисидаги масалалар тааллуқлидир.

Комиссия ихтиёрида Қо-нуни лойиҳасининг ҳар бир моддасига тааллуқли статис-тика маълумотлари бор. Баъ-зи моддалар ҳусусида муло-ҳаза ва тақлифлар унчалик кўп эмас. Эҳтимом, қонуни лойиҳаси мажбурий моддалари-нинг мазмунини кўпчилиги қаноатлантирар, бироқ бу моддалар аҳолининг кичик-бир гуруҳи манфаатларига тааллуқли бўлганлиги учун лойиҳада ортиқча, деган таҳмин ҳам йўқ эмас. Маса-лан, «Ўзбек тили қонуни» қон-даларини ишлаб чиқиш ва уларга аниқлик киритиш тарафидан» деб аталган 38-модданинг, «Тилларни ри-вожлантириш қафолат» деб аталган 2-модданинг, «Ил-мий ишлар тили» деб атал-ган 27-модданинг, «Тиллар тўғрисидаги қонуни» билан таълим олиш тилини тан-лаш тўғрисидаги СССР гражданиларнинг Конститу-цияда белгиланб қўйилган ҳуқуқларига дахл қилмайдиган. Ўзбекистонда ўтказилаётган тадбирлар шундан далолат беради. Кейинги йилларда уйғур тилида ўқитиладиган мактаблар очилди, тоjik тилида ўқитиладиган мактаблар тармоғи кенгайтирилмоқда, мактабда қорейс тилини ўр-ганиш масаласи ҳал этилмоқ-да. Ўзбек тилига давлат ти-

нинг фақат 1 проценти рас-мий ёзишмада рус тилини қўллаш республикадаги бу-тун иш юритилиши анча энгил-лаштиради, деб ўйлайди. Расмий амалий ёзишма-ни Ўзбекчадан русчага беш йил мобайнида таржима қилиб-туриб, кейинчалик Ўзбек ти-лига ўтказиш ҳақида кели-шув тақлифлари ҳам бор.

«Ҳужжатлар тили» деб аталган 13-модданинг қон-далари асосан Ўзбек тилининг ролин кучайтириш ҳисобига конкретлаштирилмоқда. Ча-маси, фикр билдирганлар-нинг 17,1 проценти иш юри-тишда рус тилидан фойдала-ниш аъёнана бўлиб қолгани-ни аниқлаб, икки тилилигини албатта сақлаб қоллиниш та-лаб қилмоқда. 18,8 про-центи эса миллий груп-палар — гуш ялаб тур-ган жойларда миллий гуруҳларининг маҳаллий ти-лидан ҳам ҳужжатлар ти-ли сифатида фойдаланиш мумкин, деб ҳисоблайди. Кўпчилик кишилар ҳужжат-ли сифатида Ўзбек тили-дан фойдаланишнинг тақлиф қилмоқдалар.

Шунинг қиққатта лойиқ-ки, корхона, муассаса, та-шкилотлардаги ҳисоб-китоб-стикларга, ва молия ҳу-жжатларига оид 15-модда ҳу-сусида тушган тақлифларни таҳлил этар эканмиз, муал-лифларнинг фақат 31,9 про-центи ҳамма ерда Ўзбек ти-лини қўллашнинг тақлиф эта-ётганлигини қўради. Ҳисоб-китоб иш юритишда фақат рус тилини қўллаш тараф-дорлари ҳам жуда кам. Тақлифларнинг аксарият қўпчилигида бундай ишлар-ни Ўзбек тилида, зарур бў-либ қолганда рус тилида, баъзан эса бошқа тилларда (67,9 процент) олиб бориш керак, деган фикр билди-рилган.

Расмий муомала тилини танлаб олишда гражданининг ҳуқуқлари ва қафолатлари-нига даъват этиди, — деди митинг каттачиликларидан би-ри. Касаба союзилари жаҳон федерацияси бюросининг аъзоси. Бенеуэла меҳнат-кашлари бирлашган касаба союзининг раиси Хосе Ма-нуэль Карраскеле — Тинч-лик учун ҳаракатлар қуни касаба союзуларнинг қурул-ланиш пойгасини жиловлаш ва барча халқлар хавфсиз-лигини таъминлаш ишидан қатъиятнинг яна бир бор намоиши этиши шубҳасиз-дир.

Митинг иштирокчилари ўзлари қабул қилган қарор-ларида ядросиз дунёни қарор топтириш программаси-ни, СССР илгари сурган бошқа конкрет тинчлик та-шаббусларини қўллаб-қув-ватлашларини билдирдилар. Митингда Ўзсавпроф ра-иси Х. А. Алимов, Тошкент шаҳар партия комитетининг биринчи секретари А. Н. Фозилбеков қатнашдилар.

Ўзбекистон санъат уста-лари митинг каттачиликлар-и учун катта концерт берди-лар. (ЎзТАГ).

да рус тилини билишлари шарт.

— хизмат кўрсатиш соҳа-сининг ходимлари қисқа муддат ичида Ўзбек тилини ўрганишлари керак — хиз-мат кўрсатиш соҳасига иш-га қабул қилинаётганда ана шу талаблар назарга ҳисоб-га олинмади.

— хизмат кўрсатиш хо-димлари давлат тилини бил-масликларини рўқаб қилиб, хизмат кўрсатишдан бош-тортиш ҳуқуқига эга эмас-лар.

Бу тақлифларнинг бир-бирига зидлиги шу билан изоҳланадики, ҳозирча ик-кинчи тили билиш даража-сининг меъзолари аниқлан-маган. Ҳўш, хизмат вазиба-ларини адо этиш чоғида бошқа тилини қай даражада билиш лозимлигини ким аниқлаб беради? Она тили бўлмаган тилини билиш ва профессионал таъйёрлар-қўрсатда бевосита алоқа борми? Бу саволларга ҳозир-ча жавоб йўқ. Шунинг учун ҳам Тошкент шаҳри прокуратураси ходимлари ва Самарқанд давлат уни-верситети коллективининг «тили билиш» атамасига расмий тақдир бериш тўғри-сидаги тақлифни жождир, бу эса меҳнат коллективларида турли маржоларлар чиқи-лиши олдидин олади.

Ўзбекистон ССР давлат органлари ишда қўлланила-диган тилини (9-модда) бел-гилаш ҳусусида — тақлиф муаллифларининг 82 проценти мажлислар ва кенга-лорлар давлат тилида олиб бори-лиш лозим, барча ҳужжатлар ҳам шу тилда ёзилиши ке-рак, фақат зарурат бўлган-дагина улар рус тилига ва бошқа тилларга таржима қилиниши мумкин, деб ҳи-собламоқдалар.

«Қонулар ва бошқа ҳу-қуқий ҳужжатлар эълон қилинадиган тил деган 10-модда муҳокама қилин-

чиликни бефарқ қолдирма-ди, бу моддани «Ўқув юр-таларида» сўзлари билан ўл-дириш тақлиф этилмоқда. Материалларда иккинчи тил сифатида рус тилини ўрганишга кўпроқ эътибор берилган, «Еш Ленин» га-зетаси саҳифаларида эса «рус тилини мажбурий ўқи-тиш» иборасини «рус тили-ни ўз хоҳишига қўра ўр-ганиш» жумласи билан алмаш-тириш тўғрисида тақлиф айтилган. Она тили сифати-да Ўзбек тилини ўқитишнинг тақлифлаштириш ҳусуси-даги тақлифлар кўп эмас. Ҳолбуки, умумий саводхо-лик ва тил маданиятини ошириш учун бу соҳада дарҳол ҳал этишни талаб қи-лаётган анчагина муаммолар йиғилиб қолган.

Ўзбек тилини ўқитишнинг назорат қилиш лозим бўл-ган ташкилотни аниқ-равшан белгиллаб қўйиш баён этил-ган хатлар кам. Техника олий ўқув юрталарида ва бошқа ногуммаинтар олий мактабларда Ўзбек тили на-фратларини очиб тўғриси-даги тақлиф диққатга лойиқ-дир.

